

SPINNROCKSVARVARENS EMIL

Verkligheten som överträffar fiktionen.

Före freden i Brömsebro 1647 tillhörde Jämtland Norge och Jämtarna talade Norska. Från den tiden har även vissa uttryck levt kvar i det allmänna Jämtländska språkbruket. Som ett exempel kan man även idag höra talas om "inlänningar" och "framlänningar". Inlänningarna var de som bodde närmare fjällkedjan och framlänningarna var de som var bosatta närmare det östra kustlandet.

"Inlännings-Kalle" var en av många färgstarka personer som i början av 1900-talet flyttade från "Inlandet" till sin barndoms hemby. Han var till yrket Spinnrocksvarvare, ett yrke som numera inte finns som etablerat hantverk. Därtill svarvade han även andra bruksföremål som exempelvis brödkavlar.

Kalle och hustrun Erika hade aldrig begåvats med egna barn, men hade utfört ett storverk genom att ta hand om och fostra tre bröder från en familj där alla tre barnen visade sig vara födda på livets skuggsida. Deras intellekts klara stjärna hade i olika grad slocknat för dem redan vid födseln.

Även om alla tre växte upp och betraktades som byns lösöre och inventarier, så var nog Emil den som kom att utmärka sig mest.

Emil gick några klasser i skolan, men blev så småningom utskrivna efter

gamla folkskolestadgans § 48, vilket innebar "inte bildbar".

Han blev därefter drängpojke på en av bondgårdarna i byn, och där tog de ifrån honom den lilla must och mærg han hade kvar i kroppen.

Trots § 48, hade han lärt sig att skriva med mycket prydlig handstil med den tidens sirliga och snirklade bokstäver och nödtorftigt lärt sig lägga till och dra ifrån.

Han lämnade så småningom sin drängplats med fullständig arbetskräck. Orsaken därtill är nog lätt att räkna ut.

Som en rastlös Jerusalems skomakare, efter ett bekant talesätt, gick han sen hela livet omkring med sin unika box och sålde tvålar och tiggde snus.

Det var från och med då och livet ut han fick epitetet "Tvål-Emil" och hans liv blev bohemens.

Jag tror utan att veta, att han under resten av livet sedan fosterföräldrarna avlidit, inte förrän han togs in på ålderdomshemmet någonsin låg i en riktig säng. Sommartid låg han på höskullar och i lador, och på vintern i stall och ladugårdar där man lät honom komma in. Han var ju både oren och lusig, och därför ville ingen tillåta honom att sova inomhus. Mat och kaffe och avlagda kläder fick han vart han än kom. Svälta behövde han aldrig, men hygien var naturligtvis obefintlig åtminstone vintertid.

Han kom ofta in till vår familj och ville låna bläck och penna. Det var de gånger då han ville sitta vid vårt köksbord och skriva brev till kungen.

Hans fantasi gjorde honom med åren "mycket rik". Hans rikedom bestod i att han trodde sig vara ägare till stora skogsskiften, eller "skogsrevir" som han själv uttryckte det. Men eftersom han ofta fick för sig att rågrannarna avverkade på hans skiften utan att göra rätt för sig, måste han vända sig till kungliga majestät och krona för att be om hjälp.

Han skrev så som han lärt sig efter en rekommenderad mall i någon hjälpreda för offentliga brev och använde linjerade folioark. Han skrev på varannan rad med stora prydliga bokstäver och började sju centimeter från överkant och med fyra centimeters vänstermarginal enligt instruktionen till adressen:

**"Till Kungliga Majestät och Kronan
Kungliga slottet uti huvudstaden
STOCKHOLM."**

Sedan följde långa utläggningar om stämplingar och avverkningar och ohederligheter på "hans revir". Det blev långa redogörelser om allt som drabbat honom, och begäran om kungens hjälp att få ersättning.

Ibland har jag funderat över om hans konstifika brev till kungen på tjugooch trettioalet blev diarieförda och nu finns i något dammigt arkiv, eller om de gick direkt till den kungliga papperskorgen.

Vid ett tillfälle var jag samtidigt med Tvål-Emil inne i byns handelsbod då han skulle fylla på förrådet av tvålar i sin Unikabox. Han betalade handlaren 25 öre styck för tvålarma, och sålde dem sedan också för 25 öre styck, men han levde ju gott på sina "skogsrevir" då han gick runt i gårdarna. Den enda rabatt han fick av byhandlaren den gången var snus till den tomma doosan.

Men tänk så sant det ändå är, att bakom molnen skiner alltid solen. Tvål-Emil var nog inte så dum och intelligensfri som folk i allmänhet ville göra gällande. Att han kunde skriva brev, det visste alla, men att han ibland kunde tänka lite längre än näsan räckte, det trodde eller visste inte alla, men det visar följande historia.

Under slutet på 1920-talet byggdes Hammarforsens kraftverk. Det var den största händelsen i Ragunda socken efter järnvägens tillkomst. Alla bönder nedströms Krångedeforsen hade fått strandrätter och odlingslotter på den sedermera bör-

diga sjöbottnen efter Ragundasjön som i en katastrof 1796 försvann och Hammarforsen bildades.

Som en följd av den rätten hade strandägarna ersättningsanspråk på kraftbolaget när forsen skulle byggas ut. Kontraktsförslagen skrevs ut och berörda parter började diskutera innehållet.

En av våra grannar, byhandlaren, som själv var part i målet berättade, att Tvål-Emil bad att få läsa det dyrbara dokumentet för att få veta hur det var utformat. Naturligtvis fick han läsa det, för det allmänna omdömet var ju att han inte begrep mer av det papperet än katten på sjustjärnan. Emil läste och funderade och sa enligt citat:

- Men hånan stå ju ittna om kraftströmmen!

- Va då för kraftström? Blev den förvånade frågan.

- Jo, men ha gett ne fåll begripe, att om ni ha strandrätt'n ätte storåa, så skå ni fåll begäre fri kraftström i minst femti år etter mantal när kraftverke bli färdigt! (*Strandrätt längs den stora ån Indalsälven*)

Om nu det ryktet talar sanning, så satte han nya griller i huvudet på de bönder, som inte behövt lämna skolan efter § 48, och det resulterade i nya diskussioner med kraftbolaget och kontraktet blev omformulerat. Slutresultatet blev också att de tillerkändes fri ström med visst antal kwt under femtio år i förhållande till strandrätt och mantal.

Om det var Tvål-Emils förtjänst, så är det ju bara bevis på att han var

klyftigare än de som senare tog hand om den ekonomiska utdelningen.

Men trots att lösöret Tvål-Emil hörde byn till blev han utan utdelning på sitt fjättrade förnuft. Han hade ju sina egna "revir" att leva på!

Egentligen finns det mycket att berätta om Tvål-Emil och även om många andra som i likhet med honom föddes på livets skuggsida och som alltid vårdades av sina föräldrar i hemmet så sent som för mindre än hundra år sedan. Deras liv har tystats ner och det är få som har tecknat någon runa över dem.

Naturligtvis var de sorgebarn i familjerna, men det är också en spegelbild av det samhälle som rådde i tiden. Samhällsvård var ett ganska okänt begrepp och det man idag kan kalla hjälpklass för personligt stöd var ännu inte uppfunnet.

Speciella internatskolor för blinda och döva fanns visserligen att tillgå, men alla andra, de själsligt eller kroppsligt handikappade, var integrerade i den vanliga skolan och fick ofta bli hackkycklingar. Deras enda befriande nödbroms fanns i § 48.

© Göte Ingelman 2012.

Bildmakare: Bo Hansson